

21.02.2022

Група № 15

Мегей А.В.

Історія України

Урок № 28-29

Тема уроку: Україна в 1921–1923 рр.

Мета уроку: охарактеризувати причини утворення СРСР; розкрити позицію керівництва УСРР щодо створення СРСР, розкрити причини та наслідки голоду 1921—1923 рр.

Хід уроку

1. Причини утворення СРСР.

Після завершення громадянської війни радянські республіки мали статус незалежних держав (як, наприклад, Українська Соціалістична Радянська Республіка — УСРР). Однак це була імітація державності, оскільки на території радянських республік поширювалися закони Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки (РСФРР), і саме з Москви здійснювалося управління країною.

Механізм влади був простий: Російська комуністична партія (більшовиків) прибрала до рук усю повноту влади та визначала державну внутрішню й зовнішню політику. Республіканські ж партійні організації були складовою РКП(б) та виконували волю більшовицького Центрального комітету.

У роки громадської війни радянські республіки позбулися суверенних прав у галузі військової, економічної та дипломатичної діяльності. Центральні відомства, розташовані в РСФРР, достатньою мірою не враховували інтереси республік, розглядаючи їх як адміністративно-територіальні одиниці. Наростання відцентрованих сил свідчило про необхідність вироблення більш гнучких форм союзних відносин.

Між Україною та Росією велися переговори щодо впорядкування взаємовідносин. Те саме питання хвилювало й інші народи колишньої Російської імперії, на території якої постали радянські республіки.

Робота з термінами та поняттями

Воєнно-господарський союз (військово-політичний союз) — форма контролю більшовиків над національними радянськими республіками та використання їх ресурсів.

Повторне вторгнення більшовиків в Україну (друга радянсько-українська війна кінця 1918—1919 р.) супроводжувалося насадженням того управлінського апарату, який уже був сформований у радянській Росії. Проте, щоб зберегти національний фасад радянської державності в Україні й утримати її під своїм контролем, 1 червня 1919 р. було опубліковано декрет Всеросійського ЦВК, згідно з яким об'єднувалися: 1) військові організації й військове командування; 2) Ради народного господарства; 3) залізничне управління й господарство; 4) фінанси; 5) комісаріати праці. Керівництво цими галузями зосереджувалося в руках «єдиної колегії». ЦК РКП(б) дозволив залишити звання «нарком УСРР» за головами всіх об'єднаних відомств, крім військового. Але відповідні наркоми вважалися лише уповноваженими наркомів РСФРР.

2. Утворення СРСР.

Комісію ЦК РКП(б) із підготовки проекту рішення про відносини РСФРР з іншими республіками очолював Й. Сталін — противник державного суверенітету республік. Очолювана ним комісія постановила, що радянські республіки мають увійти до складу Російської Федерації на правах автономії, тобто ніяке право на державність не визнавалося. Перший секретар ЦК КП(б)У Д. Мануїльський підтримав цей план; проти виступив голова українського уряду Х. Раковський.

Вождь більшовицької партії В. Ленін утрутився в підготовку документів, пов'язаних з об'єднанням радянських республік. Він небезпідставно побоювався, що сталінський план лише посилить відцентрові тенденції та призведе до протилежного результату. Тому В. Ленін запропонував нове державне об'єднання створити як Союз Радянських Соціалістичних Республік — союз, зовні рівноправний, навіть із правом вільного виходу з нього. Однак партія при цьому не змінювала своєї структури й функцій, що визначило майбутній унітарний характер держави.

З'їзди Рад радянських республік схвалили проекти Декларації про утворення СРСР і Конституції СРСР. 30 грудня 1922 р. відбувся I з'їзд Рад СРСР, що проголосив утворення Союзу, до якого увійшли Російська та Закавказька федерації, Українська РСР і Білоруська РСР.

Робота з термінами та поняттями

Автономізація — форма входження національних утворень (республік) до складу РСФФР, запропонована Й. Сталіним як спосіб створення СРСР. Перетворення незалежних національних радянських республік на автономії у складі радянської Росії.

«**Договірна федерація**» — система відносин між радянськими республіками. 28 грудня 1920 р. між РСФФР та УСРР було укладено союзний робітничо-селянський договір, згідно з яким дві республіки вступали у воєнний та господарський союз. Договір лише підтвердив ті міжреспубліканські відносини, які склалися в умовах воєнного комунізму. Характерно, що об'єднані наркомати входили до складу РНК РСФФР і мали уповноважених при РНК УСРР на правах народних комісарів. За УСРР залишилося право на окремі військові формування. Це означало, що керівництво найважливішими сферами життя УСРР здійснювалося з Москви. Подібні угоди були укладені РСФФР і з іншими радянськими республіками. Таким чином, відбулося об'єднання радянських республік під зверхністю Москви в «договірну федерацію».

СРСР (Союз Радянських Соціалістичних Республік) — форма об'єднання радянських республік, що постали на теренах колишньої Російської імперії. Утворений 30 грудня 1922 р. Хоча за формою він мав стати союзом незалежних держав, по суті виявився унітарною державою, яка в новій формі відродила Російську імперію.

Союзний договір 1922 р. мав бути міжнародним договором, однак його ніколи ніхто не затверджував і не підписував. Замість нього в Конституції 1924 р. з'явився розділ «Договір про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», а Конституція — це внутрішній, а не міжнародний юридичний документ.

У складі СРСР права радянських республік ще більше звузилися. У віданні центру залишилися найважливіші функції: зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні відносини, армія, флот, засоби зв'язку, транспорт. Республіканський уряд мав право керувати внутрішніми справами (звітуючи при цьому перед центральними органами) у деяких питаннях сільського господарства, галузі освіти, охорони здоров'я тощо. Однак були й позитивні сторони: визнавалася територіальна цілісність України, її власні, хоч і обмежені у своїх правах, органи управління. Україна стала чітко окресленим національним і територіальним утворенням, що відображало її національну самобутність.

ГОЛОД 1921—1923 рр. В УКРАЇНІ

Причини			
Політика воєнного комунізму; незацікавленість селян у збільшенні посівних площ; падіння товарності сільського господарства	Руйнування сільського господарства в роки Першої світової війни, революції, громадянської війни	Посуха й неврожай 1921, 1922 р.	Підвищення норм хлібозаготівлі
Політика влади	Приховування факту голоду. Ізоляція військами районів, охоплених голодом; вилучення хлібних запасів для відправлення до Росії, де панував голод у Поволжі; укладення угоди уряду УСРР з АРА (Американською адміністрацією допомоги) 10 січня 1922 р., яка разом з іншими міжнародними організаціями надавала допомогу жертвам голоду; надання селянам посівного матеріалу, техніки		
Територія, охоплена голодом	Сучасні: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Миколаївська, південь Харківської		
Масштаби	Голодувало 4—7 млн осіб. Голод супроводжувався епідеміями холери, тифу, віспи		
Міжнародні організації, що надавали допомогу голодуючим: АРА та Джойнт (90 % допомоги), місія Нансена, Сербсько-Хорватсько-Словенський комітет, Швейцарський, Данський, Німецький Червоний Хрест, французький Вереліф, Швейцарські комітети в Берні й Цюриху, Чехословацька місія, релігійні організації (переважно протестантські)			
Наслідки, результати			
Померло від голоду 1,5—2 млн осіб. Загальні демографічні втрати — 5 млн осіб	Придушення селянського повстанського руху в Україні	Пограбування церков під приводом збору коштів для подолання голоду	Затримання впровадження політики непу в УСРР
Зміцнення влади більшовиків			

ПІДСУМКИ УРОКУ

Наприкінці 1922 р. було створено СРСР. За задумом В. Леніна, він мав стати союзом рівноправних радянських республік.

Незважаючи на всі спроби українського радянського керівництва, йому не вдалося відстояти більшу самостійність УСРР.

Голод 1921—1923 рр., спричинений посухою та політикою більшовицької влади, став ще однією трагічною сторінкою історії України.

У ліквідації голоду влада використала допомогу іноземних організацій.

Особливістю голоду в УСРР було те, що він тривав довше, ніж в інших районах. В умовах голоду з України не припинявся вивіз хліба до Росії.

Завдяки голоду влада зуміла приборкати масовий селянський повстанський рух і набула досвіду використання терору голодом.

Питання для самоперевірки:

- 1) Чим сталінський проект автономізації відрізнявся від проекту представників радянських республік?
- 2) Коли було утворено СРСР?
- 3) Якими були причини голоду?
- 4) Які його хронологічні межі в УСРР?
- 5) У чому полягали особливості голоду в УСРР?
- 6) Якими були наслідки голоду 1920-х рр. для УСРР?

Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект
2. Дати відповідь на питання для самоперевірки

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати ПІБ, номер групи, номер уроку і дату.